De Levende Natuur 35 (5):162-167 (1930)

individu opgevat kan worden. De rijpe vrucht is ca. 2,5—3 mM. lang, eivormig, iets toegespitst, nagenoeg geheel door de zaadkorrel gevuld en bezit een drogen, leerachtigen, tamelijk dunnen vruchtwand. Zij behoort tot de droge, éénzadige besvruchten (vroeger wel: „Trockenbeere" of droge besvrucht genaamd). De met klier-knotsjes voorziene, sterk vergroote bracteeën omsluiten deze vrucht voor het grootste deel. De afgescheiden kleefstof en het zeer gemakkelijk loslaten der rijpe vruchten maken dat bij de geringste aanraking deze laatste blijven hangen aan het aanrakende voorwerp.

In Scandinavië, Rusland en in den Engadin heeft steeds rijke fructificatie plaats, terwijl in andere streken, niettegenstaande goede bloei, slechts zelden rijpe vruchten worden gevormd. Zoo zijn uit Wallis en uit Noord-Duitschland slechts van weinige plaatsen uitgerijpte vruchten bekend. Volgens Zabel treedt geen fructificatie op bij de in de jongere bosschen langs de Oostzeekust voorkomende Linnaea's. De zaden behouden, volgens Giger, minstens 3 jaren hun kiemkracht. In den herfst te kiemen gelegd, heeft kieming reeds na 10 dagen plaats. — Of onze zaden het ook zullen doen?

Wijster, 10 Juli 1930. Dr. W. BEIJERINCK.

Naschrift. De heer E. van Mesdag (biol. stud.), Helpman bij Groningen, deelt mij mede, dat hij begin Juni van dit jaar, te Norg kampeerende, wederom een nieuwe groeiplaats van Linnaea, in bloei, heeft ontdekt. Zoo zien wij, hoe bij nauwkeurig opletten toch nog steeds nieuwe verrassende ontdekkingen zijn te doen in ons zoo dichtbevolkt land. W. B.

NA DERTIG JAAR.

IN HET POLDERLAND.

(Schetsen van het landschap en den plantengroei in de omstreken van Rotterdam.)

In 1898 verscheen onder bovenstaanden titel een werkje van den heer B. P. van der Voo. In het voorwoord verklaart Dr. T. C. Winkler, dat we hier worden rondgeleid door het polderland in onze naaste omgeving op eene wijze, zooals tot heden nog niet is gebeurd, dat het geeft een volledig overzicht van den plantengroei en dat tenslotte de oudheidkundige opmerkingen van den schrijver de waarde van het boekje zeer zeker vergrooten. De lezer kan hier dus een merkwaardige hybride verwachten van botanie en historie, wat spoedig blijkt, als we in de inleiding lezen, dat het doel, hetwelk de auteur zich stelde is het leeren kennen van de plaatselijke flora, doch waarbij al dadelijk de liefhebber der historie om den hoek komt kijken, als hij schrijft:

„Het opmerkzaam beschouwen van het karakter van den plantengroei van zekere landstreek is niet alleen het lezen van een nieuwe bladzijde in het boek der Natuur, maar stelt ons bovendien in staat een blik te werpen in het verre verleden. Topographische plantkunde en aardkunde zijn in meer dan een opzicht ten nauwste verbonden. De bloemen fluisteren den opmerker iets toe. Alleen reeds het voorkomen of ontbreken van zekere plantensoorten stelt hem in staat zich eene voorstelling te maken van het aanzien eener plaats voor vele eeuwen."

De Levende Natuur 35 (5):162-167 (1930)

Mogen we in dit boekje slechts een zwakke navolging zien van F. W. van Eeden, den Oudere, die ons de bosschen en duinen van Kennemerland schetste en ons het Onkruid leerde kennen, dat onze dijken en wegen siert, zoo heeft het toch onmiskenbaar de verdienste, dat het ons een beeld schenkt van den plantengroei onzer omgeving, ongeveer dertig jaar terug en in dien tijd is veel van het landelijk schoon vernietigd, gevallen als slachtoffer van den Moloch, die Groote stad heet, en binnen afzienbaren tijd zal niet veel meer dan hier en daar een enkele naam de herinnering nog bewaren, aan wat er eens was, zal dus om in de lijn van het boek te blijven de geschiedenis van het groeiend stadsorganisme het bekoorlijk beeld van den voormaligen plantengroei volkomen hebben uitgewischt.

We geven gaarne toe, dat de taal eenigszins gezwollen is en dat de historici mogelijk hun schouders zullen ophalen voor de conclusies, waartoe v. d. Voo op grond van zijn plantkundige waarnemingen komt. Zoo zou bijvoorbeeld het voorkomen van enkele typische boschplanten in de Oude Plantage het bewijs leveren, dat deze eenmaal deel uitmaakte van het Woud zonder Genade. Maar dat alles neemt niet weg, dat er nog steeds bij het herlezen van dit werkje, een zekere bekoring van uitgaat en bij het verschijnen ervan in 1898 zullen zeker heel wat Rotterdammers verwonderd hebben opgekeken, dat er zooveel te vertellen was van den plantengroei hunner eigen stad. Men moet hierbij niet uit het oog verliezen, dit was in een tijd, dat de bekende boekjes van Heimans en Thysse zich een weg baanden naar de hoofden en harten van duizenden Nederlanders, zoo jong als oud, die met spanning uitzagen naar het eerstvolgend nummer van het tijdschrift: „De Levende Natuur", waarin steeds maar weer nieuwe ontdekkingen gedaan werden op een terrein, dat zoo ver af scheen en toch zoo dichtbij onder ieders bereik lag. En we mogen wel positief vaststellen, dat heel wat jongeren er eene aansporing in gevonden hebben zich voor de flora onzer omgeving te gaan interesseeren, dat zij vlijtig hun schreden richtten naar de aangewezen paden, waarbij ze niet alleen de genoemde soorten, maar nog heel wat nieuwe erbij ontdekten, waardoor in de bekende schoolflora's de naam Rotterdam als vindplaats van een of andere zeldzame soort vele malen vermeld staat. Misschien geeft het wel eene verklaring van het merkwaardige feit, dat nadien zooveel Rotterdamsche aanstaande biologen hun weg vonden naar de Universiteit, waarover eens een bekend Utrechtsch hoogleeraar zijn verwondering uitsprak met de volgende woorden: „Een havenstad met zoo weinig natuurschoon als Rotterdam levert ons op het oogenblik het grootste contingent biologen. (1916)."

Wat is er nu nog terug te vinden van de wandelingen, waar de schrijver ons in gedachten heenvoert? Dan kunnen we in het algemeen zeggen, dat naar het Oosten en Noorden nog veel intact is gebleven, maar naar het Westen en Zuiden het beeld der stadsomgeving tot onherkenbaar wordens toe is verminkt.

De Hagenaars hebben hun Bosch, de Rotterdammers hun Oude Plantage zegt v. d. Voo, maar heelemaal opgaan doet deze vergelijking niet, zoomin als elke andere, want het Bosch is wel voor alle Hagenaars de geliefkoosde wandeling, waarheen elke Residentiebewoner, die zich zelf respecteert, toch minstens één maal per jaar zijn schreden richt, maar de Oude Plantage is door haar excentrische ligging niet veel meer dan een zuiver plaatselijk, in dit geval Kralingsch ontspanningsoord. Wel heeft „Plantsoenen" er heel wat gefatsoeneerd, maar iets van haar ouden botanischen luister is haar toch gebleven, namelijk de wilde Aronskelk (Arum maculatum L.), die er nog in enkele armelijke exemplaren groeit, verder de Boschandoorn (Stachys sylvatica) en niet te vergeten de zeldzame Slanke Zegge (Carex strigosa).

De wandeling verder op, langs Schielands Hoogen Zeedijk heeft wel iets van haar glorie ingeboet, maar nog altijd bestaat de „Muur van Kralingsche Veer" en al is door veel herstellingen de muurflora op tal van plaatsen verdwenen, daar zijn toch nog altijd te vinden het muurleeuwenbekje (Linaria Cymbalaria), het muurvarentje (Asplenium Ruta muraria) twee soorten muurpeper (Sedum acre en album) en het glaskruid (Parietaria officinalis) om van de vele andere, mindere goden, maar niet te spreken, en die als voorheen een botaniseertocht in die richting loonend maken. In een van de polderslootjes aan den anderen kant van den dijk leerden we voor het eerst de Azolla kennen, het later berucht geworden Roode Kroos, dat in korten tijd haar zegetocht door ons land voltooid

De Levende Natuur 35 (5):162-167 (1930)

heeft en waarin men een dergelijk gevaar voor onze slooten duchtte als indertijd de waterpest. Gelukkig is dit erg meegevallen. We herinneren ons de plek, waar één onzer, toen nog onbekend met het verraderlijke Azollakussen, dat er zoo heelemaal als mos uit zag, er pardoes tot de knieën doorzakte. Maar thans moet men op dezelfde plaats goed zoeken om een paar rozetjes bijeen te scheppen.

Naderen we de stad van den Kralingschen weg, dan beginnen eerst na den spoorwegoverweg de groote veranderingen. Daar zal in de toekomst ons Plasbosch verrijzen en al zal het nog wel even duren voor de door kinderhand geplante boomen er behoorlijk hun schaduwen aaneen zullen rijen, toch is er een begin en voor den botanicus leveren de opgespoten gronden reeds een rijken oogst, al zijn het nu juist niet de plantenfamilies, waaraan men bij voorkeur zijn aandacht schenkt, namelijk de Grassen, de Veelknoopigen,

Botanische tuin van de H. B. S. Libanonstraat te Rotterdam, waar vele bedreigde soorten uit onze omgeving een veilige schuilplaats vinden.

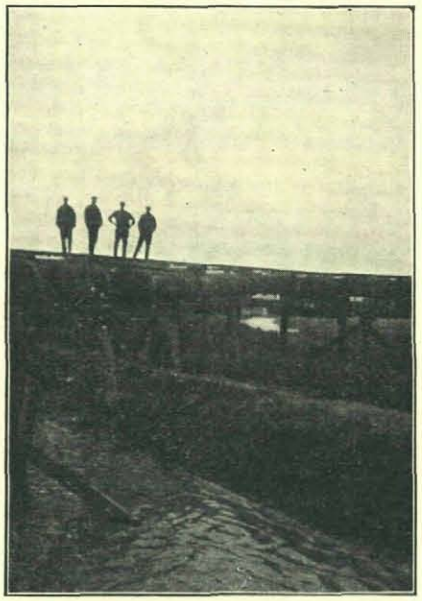
de Ganzevoetachtigen en dergelijke. Bij een vluchtig onderzoek vonden we niet minder dan 35 soorten op een terreintje, nauwelijks een kwartier gaans in omtrek, waaronder de decoratieve *Alsem-ambrosia* (Ambrosia artemisiaefolia) en de zeldzame *Zomerandoorn* (Stachys annuus).

De tweede wandeling voert ons naar den Overkant, het Overmaasche, of wat we thans officieeler den Linker Maasoever noemen. Wat daar in dertig jaar tijds aan het stadsbeeld of beter gezegd aan het landelijke schoon is veranderd, laat zich niet in enkele volzinnen samenvatten. Veel er van hebben we voor onze oogen zien afgraven en wat niet in de golven verdween, onderging toch als positieve niveauverandering dit lot door de opspuitingen, immers bij ons de meest rationeele manier om het uitgebaggerde materiaal te verwerken. Maar het landelijk karakter van het aloude Charlois ging er totaal door verloren.

De Levende Natuur 35 (5):162-167 (1930)

Een enkel beeld willen we ervan in de herinnering terugroepen, namelijk de Oude Koedood, het Mekka der Rotterdamsche natuurliefhebbers van een kwart eeuw terug. Het is merkwaardig, dat het boekje van v. d. Voo hierover zegt, dat hij dit plekje zelf slechts van het hooren zeggen kende. En toch heeft dit brokje natuurschoon, dat we zoo graag als een specifiek Rotterdamsch natuurmonument hadden bewaard gezien, een plaats in onze harten veroverd, zoodanig, dat een vriend uit onze zwerversdagen, die sindsdien al een paar decennien onder den tropenhemel doorbracht, ons laatst schreef: En bestaat de Koedood nog? Het antwoord was kort, maar veelzeggend. Slechts een briefkaart met foto, waarop een dier beruchte modderbuizen op een houten viaduct den ouden rivierarm passeert en daarbij tevens haar doodvonnis inhoudt.

Heerlijker wandeling, zoo dicht onder den rook der groote stad, was haast niet denkbaar. Bij Charlois overvaren, onder langs den dijk met de eenvoudige arbeidershuisjes en de peuterige tuintjes er voor naar den Sluisjesdijk, dan links afslaan langs de Vliet, een boezemwater, waar reeds dadelijk de heerlijkheid begon van Kartelblad en Ratelaar, waar het geel zag van de Dotterbloemen en waar je de veenlucht opsnoof met hetzelfde welbehagen als het jonge vee de lentelucht, wanneer het voor het eerst weer in de wei komt. Dan bij het molentje over een balk naar den anderen kant, voorbij het Kruithuisje, waar altijd de eerste bloeiende plantjes van de Voorjaarsvroegeling (Draba verna) stonden. En dan pas kwam je in het eigenlijke Koedoodmoeras, een boezemland met niet al te breede uiterwaarden. Om er zonder natte voeten in te komen, was altijd een heele toer, maar als je eenmaal zoover was, balanceerde je van den eenen pol op de andere, en kon je zoo den waterkant bereiken.

De „slikbuizen" door het land. Aug. 1929.

Ook kon je er komen van de andere zijde, langs de Kiesheidsche kade, als je den weg wist, die begon bij een nauw steegje tusschen een paar huisjes in het gehucht de Heij, dicht bij het stoomgemaal, de Jan Barendrecht. Het zal dit jaar wel voor het laatst zijn, dat we dezen tocht maakten, want *dreigend lagen de slikbuizen er al door het land* en even voorbij het watermolentje riep een gebiedend: „Verboden toegang" ons halt toe. Toch zou een tocht als van ouds langs deze kade al eene onmogelijkheid geweest zijn, daar we nu reeds tot de enkels in den modder zakten, die uit het dijklichaam om de opspuitingen heen doorsijpelde. En daar groeiden eenmaal onze Kievitsbloemen (Fritillaria Meleagris) en wilde Orchideeën (Orchis maculata en incarnata). We mochten ons nog gelukkig prijzen, dat we via het vlondertje langs de veelgesmade buis veilig en wel op het vliegveld belandden. En de veldboeket, die we meebrachten, waarin gele lisch met bleek-rose valeriaan en uitgebloeide pluimen van wollegras met nog enkele purperen bloemtrossen van Orchideeën den hoofdtoon aangaven, zullen wel de laatste bloemen zijn van dit verloren paradijs. Wie het gekend hebben, zullen dezen tragischen ondergang met ons betreuren. Over de gorzen van Pernis willen we in dit verband maar liever heelemaal niet meer spreken, want de Zomerklokjes (Leucojum aestivum), die hier bij duizenden in ons wilde bollenland groeiden, zitten al jaren lang eenige meters diep onder den grond.

Een kleine vergoeding voor al dit gemis vormden alleen de handelsterreinen, waar je vroeger met een plantenbus voldoende gelegitimeerd was, als je er om toegang vroeg en waar we nog al eens het geluk hadden tal van nieuwelingen of groote zeldzaamheden aan te treffen. Eigenlijk waren dat meestal vreemdelingen, die met de een of andere lading meekwamen, en zich een paar jaar wisten staande te houden in een klimaat, dat

De Levende Natuur 35 (5):162-167 (1930)

niet al te veel van dat in hun vaderland verschilde. Soms ook kwamen ze mee met het zand, dat diende om de spoorbanen op te hoogen, zoodat het niet vreemd was, daar planten aan te treffen, die in onze duinen of hoogere gronden thuis hooren, zooals de Brem (Sarothamnus vulgaris), het Slangenkruid (Echium vulgare), de Blaassilene (Silene vulgaris) en andere, of de zeldzamere aanvoerplanten: Bleekgele Ossentong (Anchusa ochroleuca) en de Krans-salie (Salvia verticillata), terwijl we er zelfs eens de Veenbes (Vaccinium Oxycoccus) vonden. Lang houden zulke soorten het in den regel niet uit, maar eene uitzondering hierop maakt een Zuid-Amerikaan, die al sinds meer dan 25 jaar tegen den muur van den Heuvel groeit, de Salpichroa (S. rhomboidea) en het tegen deze zonnige helling der Rotterdamsche Riviera naar den zin schijnt te hebben. Deze plant heeft het voordeel van weinig opvallende bloemen te bezitten, van het nachtschade-model, en dit heeft haar waarschijnlijk voor uitroeiing bewaard En hiermede zijn we weer aan dezen kant van de rivier gekomen.

Binnendijk bij Rhoon. Eiland IJselmonde.

De volgende wandeling uit het reeds meerdere malen geciteerde boekje gaat vanaf het Park in de richting Schiedam. Schreef v. d. Voo: In het Park vinden we weinig bijzonders, dan heeft hij wat de wilde flora aangaat gelijk, maar de jonge aanplant uit zijn tijd is intusschen al heel wat gegroeid en bij de mooie oude boomen zijn heel wat nieuwe soorten gekomen, waardoor het Park voor den plantenliefhebber veel aan beteekenis gewonnen heeft. En als we in de toekomst nog eens aan deze zijde van Schieland's Hoogen Zeedijk een openbaren botanischen tuin krijgen, althans een aanleg, waarin bloemen en bloemheesters de overhand krijgen, dan zullen we in dit stadsdeel over een tekort aan Flora's kinderen niet meer te klagen hebben. Van het vervolg der beschreven wandeling over Delfshaven, langs de Gorzen naar het terrein der Schiedamsche watertoren is niets meer terug te vinden. De „Kleine dijk" is al evenzeer opgeslokt als de „Groote of eigenlijke zeedijk" en van de „Hoekplankjes", het aardige verbindingslaantje op de toenmalige grens der beide gemeenten, bestaat alleen nog maar bij oud-Delfshavenaars een vage herinnering. En wie zal over eenigen tijd zonder behulp van kadasterkaarten nog de plaats kunnen aanwijzen eens bekend onder den naam van „Hooge boomen"? Het is opmerkelijk, hoe hardnekkig de wilde flora haar plaats tracht te behouden. Tot voor eenigen tijd rekte de Watergentiaan, eenmaal het sieraad van de slooten langs den benedendijkschen weg naar Schiedam, nog haar bestaan in het kleine beetje water, dat er overschoot nabij het zoogenaamde Roode hek. Het waterblaaskruid (Utricularia vulgaris) daarentegen, dat groeide in

De Levende Natuur 35 (5):162-167 (1930)

enkele slootjes tusschen de beide dijken, was een der eersten, die het opgaf, toen het modderwater der persleiding er binnen stroomde. Maar dat is ook geen wonder bij een plant, die leven moet van wat zij in haar ondergedoken blaasjes aan dierlijk leven vangt.

Aan den anderen kant van Schiedam is het al niet anders gegaan, opspuitingen zonder einde en ons verhaal zou eentonig worden, als we zoo het verloop van de rivier tot den Hoek van Holland moesten volgen. De gorzen, een waar Dorado voor ieder natuurvriend aan deze zijde van de rivier, ze zijn geheel verdwenen. Als vergoeding kregen de Schiedammers er hun Sterrebosch voor in de plaats, waar je zelfs hier en daar door het gras mag loopen, en dezen zomer kwam daar het Julianapark bij, een stuk tuinarchitectuur, dat in alle opzichten gezien mag worden.

Waar moeten we dan heen, om in onze naaste omgeving nog iets te vinden, waar het natuurlijk karakter van het landschap zooveel mogelijk ongerept is gebleven? En dan komen we aan de vierde en laatste wandeling van het boekje, namelijk langs de Rotte, een tocht, die zoowel te water als te land tot de meest loonende mag worden gerekend, al is dit gebied voor vele Rotterdammers haast even onbekend als het brongebied van den Nijl. Wel kunnen we moeilijk van den oorsprong van de Rotte spreken, maar als we tot de spoorbrug gekomen zijn, het einde van het bevaarbare stuk, dan hebben we tevens toch het mooiste en belangrijkste deel ervan gezien. Verder op is het niet veel meer dan een breede poldersloot. De afdeeling Rotterdam van de Natuurhistorische Vereeniging organiseerde er dezen zomer een excursie heen en aan de hand van het verslag van dezen tocht kunnen we het beste constateeren, dat de flora er nog geheel overeenkomt met de beschrijving, die v. d. Voo ons ervan geeft. „Niet ver van het Oude Verlaat liggen stukjes moerassige veengrond, echte paradijsjes van water- en veenplanten, geel van den ratelaar en overwaasd van den rooden gloed der wilde Zuring. Zachtrose valeriaan groeit er naast de paarsroode rafelbloemen van Lychnis flos cuculi, de meest algemeene koekoeksbloem onzer weiden. Verder paarse en witte smeerwortel, eereprijs, ooievaarsbek en kamille, ja wat al niet meer. En aan den waterkant volop gele irissen, met hier en daar de bevallige moeraslathyrus, die zich rankend aan andere planten omhoogwerkt. Mooi waren ook de trossen gevleugelde hauwtjes van de Boerenkers (Thlaspi arvense) en de vruchtjes van den Dotterbloem, stellig een van de meest decoratieve planten van onze lage landen. Op de vochtigste plekken, waar de voet diep wegzakt in den lossen veenbodem, de Blaartrekkende boterbloem (Ranunculus sceleratus) en de rozetten van de Moerasspiraea, afgewisseld door het sierlijke loof van de Poelruit (Thalictrum flavum) en dan vooral niet te vergeten de Breedbladige Orchis (Orchis latifolia), met haar lila-purperen bloemen, waartusschen zich een enkel witbloeiend exemplaar bevond. Kortom, een bijna volledige moeras-vegetatie."

Maar, om het bekende beeld van den Octopus te gebruiken, die onze natuurmonumenten bedreigt, één zijner vangarmen is reeds uitgestrekt naar deze terreinen aan de Rotte, in den vorm van ophoogingen met stadsvuil en we vragen ons met bezorgdheid af, hoe lang het nog duren zal, voor deze wilde bloemenlandjes van het tooneel verdwenen zullen zijn. Nu reeds staan er enkele aangeplempte stukken n.b. als geschikt voor villabouw te koop.

Zooveel natuurschoon hebben we in onze omgeving niet meer en vooral de Rotterdamsche zeilliefhebbers, die in den zomer met hun bootjes verpoozing zoeken aan de boorden van de Rotte, zullen ze noode missen. Met gerustheid durven we de vraag opwerpen, of het niet mogelijk zou zijn, althans, wanneer geen strikte noodzakelijkheid zich hiertegen verzet, dergelijke terreintjes intact te laten. We weten wel, dat ze voor eigenlijke natuurmonumenten te klein zijn, maar hier geldt het: Beter wat, dan niets. Anders vreezen we dat de botanicus, die over een kwart eeuw nogmaals het boekje van v. d. Voo zal toetsen aan den dan bestaanden toestand, tot de slotsom zal komen, dat alles, wat er eenmaal aan oorspronkelijk natuurschoon in de omgeving van Rotterdam te vinden was, grondig is opgeruimd.

Rotterdam, Dec. 1929. J. M. VAN DEN HOUTEN.